

korystuvannya: avtoref. dys. na zdobuttya nauk stupenya ek. nauk: spets. 08.00.04. ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy (za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti) / T.M. Tardaskina - Odesa, 2008. - 24s.

12. Hranaturov V.M. Metodychnyy pidkhid do otsinky vytrat na zabezpechennya informatsiynoi bezpeky telekomunikatsiy / V.M. Hranaturov, L. V. Mykhaylova // Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. - 2014. - №5, T. 1. - S. 235-239.

13. Larina I.E. Ekonomika zashchity informatsii: ucheb. posob. / I.E. Larina. - M.: MHIU, 2007. - 92s.

14. Holikov Yu. A. Ekonomicheskaya ffektivnost' sistemy zashchity informatsii : ucheb. posob. / Yu. A. Holikov, L. Yu. Sul'hina. - N: S·HNA, 2012. - 41 s.

*Рецензент: Князєва О.А., д.е.н., професор кафедри ЕП та КУ
ОНАЗ ім. О.С. Попова*

18.05.2015

УДК 336.71

Пахомова Олена

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В ПІДТРИМЦІ НАДІЙНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

В статті розглянута роль Національного банку України в забезпеченні надійності банківської системи. Розглянуті основні механізми регулювання банківської ліквідності, як одного з основних індикаторів надійності банків. Визначені основні нормативні документи, спрямовані на підтримання надійності банків. Розглянуті операції Національного банку України з надання комерційним банкам позичок рефінансування. Визначені основні інструменти грошово-кредитного регулювання, що спрямовані на підтримання ліквідності банків, розглянута сутність рефінансування банків, як одного з інструментів грошово-кредитного регулювання. В статті розглянута динаміка процентних ставок за окремими видами операцій НБУ з надання позичок рефінансування банкам для підтримки їх ліквідності. Визначена сутність операцій РЕПО як одного зі способів надання

банкам позичок рефінансування. Виявлені недоліки діючих положень, що спрямовані на підтримання стабільності банківської системи.

Ключові слова: надійність, банківська система, ліквідність банку, економічні нормативи, рефінансування.

Пахомова Елена

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА УКРАИНЫ В ПОДДЕРЖКЕ НАДЕЖНОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ ЕЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

В статье рассмотрена роль Национального банка Украины в обеспечении надежности банковской системы. Рассмотрены основные механизмы регулирования банковской ликвидности, как одного из основных индикаторов надежности банков. Определены основные нормативные документы, направленные на поддержание надежности банков. Рассмотрены операции Национального банка Украины по предоставлению коммерческим банкам ссуд рефинансирования. Определены основные инструменты денежно-кредитного регулирования, направленные на поддержание ликвидности банков, рассмотрена сущность рефинансирования банков, как одного из инструментов денежно-кредитного регулирования. В статье рассмотрена динамика процентных ставок по отдельным видам операций НБУ по предоставлению ссуд рефинансирования банкам для поддержки их ликвидности. Определена сущность операций РЕПО как одного из способов предоставления банкам ссуд рефинансирования. Выявленные недостатки действующих положений, направленных на поддержание стабильности банковской системы.

Ключевые слова: надежность, банковская система, ликвидность банка, экономические нормативы, рефинансирование.

Pakhomova Olena

THE ROLE OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE IN SUPPORTING THE RELIABILITY OF THE BANKING SYSTEM IN AN UNSTABLE CONDITIONS

In the article considered the role of the National Bank of Ukraine in the maintaining of reliability of the banking system. Considered the basic mechanisms of regulation of bank liquidity as one of the main indicators of reliability banks. Defined the basic

regulations aimed at maintaining the reliability of banks. Considered the operations of the National Bank of Ukraine to provide the loans of refinance to commercial banks. Defined the main instruments of monetary control aimed at maintaining the liquidity of banks, considered the essence of refinancing of banks, as a tool of monetary control. In the article considered the dynamics of the interest rates on certain types of refinancing of National Bank of Ukraine to support the liquidity of commercial banks. Defined the essence of REPO operations as a way of providing refinancing loans to banks. Identified weaknesses of existing provisions aimed at maintaining the stability of the banking system.

Keywords: reliability, banking system, liquidity of bank, economic standards, refinancing.

Постановка проблеми. Роль комерційних банків, як посередників грошового ринку та центрів акумуляції грошових коштів, покладає на них значну відповідальність перед суспільством. Вкладники та інвестори не мають ставити під сумнів як надійність банківської системи в цілому, так і надійність окремого комерційного банку. Надійність банківської системи будь-якої країни залежить від наявності дієвих механізмів та інструментів центрального банку, спрямованих на її забезпечення. Питання надійності роботи банків залишається актуальним і сьогодні, особливо в умовах нестабільності грошово-кредитної системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль центрального банку у забезпеченні надійності комерційних банків є предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких варто назвати О.Д.Вовчак, Е.Гілла, Р.Коттера, Л.В.Кузнецову, О.І.Лаврушина, В.І.Міщенко, А.М.Мороза, Л.О.Примостку, Е.Рида, П.Роуза, Л.М.Рябініну, М.І.Савлука, Ю.С.Серпенінову, Р.Сміта, А.В.Сомик, В.С.Стельмаха, В.М.Усоскіна та багато інших. Однак незважаючи на суттєвий внесок вчених-економістів в розробку питань щодо регулювання грошово-кредитного ринку, сьогодні інструменти НБУ з підтримки надійності комерційних банків є недосконалими, що робить актуальною тему дослідження.

Мета роботи полягає у висвітленні ролі Національного банку України в підтримці ліквідності комерційних банків та виявленні

недоліків існуючих методів її регулювання.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення надійності банківської системи України здійснюється через систему банківського нагляду і регулювання банківської діяльності Національним банком України.

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними своїх зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неефективному розподілу ресурсів і втраті банківського капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності, Національним банком була розроблена Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою правління Національного банку №368 від 28.08.2001 року.

Інструкція розроблена відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів, згідно яких Національний банк України з метою підтримання надійності комерційних банків встановлює їм ряд економічних нормативів, що є обов'язковими до виконання всіма банками. Зокрема, Національний банк встановлює нормативи: капіталу, ліквідності, кредитного ризику, інвестування [1, Р.1]. Даний ряд нормативів використовується Національним банком з метою контролю за діяльністю комерційних банків, оскільки банки мають дотримуватися встановлених нормативних значень даних показників. Однак такий спосіб контролю за діяльністю банків є недосконалим, в першу чергу, через обмеженість встановлених нормативів та недосконалість розробленої методики їх розрахунку.

Одним з пріоритетних напрямків політики НБУ є нагляд і підтримка ліквідності вітчизняних банків. Ліквідність банку є одним з найголовніших показників його надійності як публічного інституту, бо суспільству зовсім не байдуже надійність банків країни. Сьогодні, на жаль, серед пострадянських і, в тому числі, вітчизняних економістів не існує єдності поглядів на сутність ліквідності банку, хоча, на наш погляд, ліквідність банку – це його здатність за першою вимогою вкладника видати йому готівку за своїми зобов'язаннями.

Відповідно до принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом, органи нагляду повинні бути переконані в наявності у банків стратегії управління банківською

ліквідністю, яка враховує профіль їх ризиків, поряд з пруденційними принципами і процесами для визначення, вимірювання, моніторингу і контролю ризику втрати банком своєї ліквідності, а також для управління ліквідністю банку на щоденній основі.

Отже, політика Національного банку є одним з найбільш вагомих чинників, що впливають на ліквідність банків. Саме тому політика грошово-кредитного регулювання ліквідності банків потребує детального дослідження, формування мети і завдань, визначення й аналізу інструментів та розробки рекомендацій щодо усунення існуючих недоліків.

Як показує практика центральних банків зарубіжних країн, більш гнучкими та оперативними інструментами грошово-кредитного регулювання є не обмежуючі (нормативні), а корегуючі інструменти регулювання банківської ліквідності, серед яких, перш за все, варто назвати операції на відкритому ринку ([операції з надання банкам позичок рефінансування –](#) операцій прямого та зворотного РЕПО; операції з власними борговими зобов'язаннями; операції з державними облігаціями України тощо).

Однак на сучасному етапі органом грошово-кредитного регулювання діяльності банків використовуються як адміністративні, так і ринкові методи, незважаючи на те, що саме ринкові методи та інструменти грошово-кредитного регулювання ліквідності мають безліч переваг.

Незначна розвиненість ринкових відносин, нестабільна політична ситуація в країні обумовлюють переважно використання Національним банком прямих методів грошово-кредитного регулювання банківської діяльності в цілому, і ліквідності банків зокрема. Поряд з цим відбувається поступове впровадження непрямих методів грошово-кредитного регулювання, які вважаються загальноприйнятими у країнах з розвиненою ринковою економікою.

На відміну від прямих методів, які передбачають встановлення норм, обмежень, заборон та лімітів, дія непрямих методів обумовлена мотивацією та економічною зацікавленістю банків. Використовуючи непрямі методи грошово-кредитного регулювання банківської діяльності, створюється таке економічне середовище, яке стимулює відповідну поведінку банків.

З метою удосконалення механізмів та інструментів

регулювання грошово-кредитного ринку Національним банком України було прийнято Положення про регулювання ліквідності банків України № 259 від 30 квітня 2009 р. Слід відзначити, що згідно з цим положенням, рефінансування банків – це операції Національного банку з надання банкам позичок рефінансування у встановленому порядку [2, п. 1.2]. З цього випливає, що «рефінансування» банків за своєю економічною сутністю є не що іншим, як підтримка Нацбанком України банківської ліквідності завдяки надання їм позичок під заставу боргових цінних паперів уряду (ОВДП), які знаходяться в портфелях банків. За таких умов зрозуміло, що НБУ здійснює рефінансування саме уряду, а не банків, тобто повторно його фінансує чи, точніше, рефінансує при повторному викупі в нього його наступних випусків ОВДП, які надалі розміщує серед комерційних банків, про що детальніше викладено в [3, с.44-45]. Варто підкреслити, що сьогодні позички «рефінансування» для банків є джерелом тимчасових ліквідних коштів, доступність яких залежить від фінансового стану банків та цілей грошово-кредитної політики. За таких умов механізм надання банкам позичок «рефінансування» полягає у підтримці ліквідності банків, а на макрорівні – у розширенні грошової маси в економіці країни.

Заслуговує на увагу розгляд динаміки процентних ставок за окремими видами операцій НБУ з надання позичок «рефінансування» банкам для підтримки їх ліквідності (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка середньозважених (у річному обчисленні)
процентних ставок НБУ за позичками «рефінансування» банків у
2005-2014 рр., % [4, с.48]

Роки	Облікова ставка НБУ	Процентні ставки НБУ за видами позичок «рефінансування»				
		позички, з проведення тендеру	позички овернайт	операції РЕПО	операції СВОП	позички під заставу депозиту, розміщеного в НБУ
2005	9,5	12,9	14,9	12	–	–
2006	8,5	10,4	12,1	10,7	–	8,5
2007	8,4	10	11,1	–	–	8,3
2008	12	16,6	16	13,8	15,1	–
2009	10,25	20,6	18,1	21,6	23,1	–
2010	7,75	11,12	11,27	9,36	–	–

2011	7,75	12,52	9,4	12,63	0	0
2012	7,56	7,69	8,76	7,89	–	–
2013	6,5	6,76	7,63	6,93	–	–
2014	14,0	15,77	15,47	8,10	–	–

Як видно з даних таблиці 1, облікова ставка НБУ за досліджуваний період була значно нижча за усі ставки «рефінансування» НБУ, хоча останні є нічим іншим як різновидом його офіційної облікової ставки. З цього випливає, що НБУ намагався за допомогою підвищених ставок «рефінансування» (у порівнянні зі своєю офіційною обліковою ставкою) перешкоджувати банкам збільшувати обсяги позичок для підтримки своєї ліквідності. До того ж, як видно з даних табл. 1, у кризовий 2009 р. ставки за усіма видами позичок «рефінансування» майже вдвічі перевищували офіційну облікову ставку, яку НБУ у 2014 році майже підвищив до 14%, хоча ставки «рефінансування у 2014 році незначно перевищували офіційну облікову ставку, а за операціями РЕПО, навіть, були майже вдвічі нижчими. З цього випливає, що найбільший попит банків на позички «рефінансування» НБУ був все ж таки у 2009 році.

Не можна не сказати про те, що ставка за позичками овернайт визначається Національним банком України на основі облікової ставки з урахуванням поточної ситуації на грошово-кредитному ринку, аналізу процентних ставок на міжбанківському кредитному ринку, попиту і можливої пропозиції щодо випуску Національним банком України в обіг коштів на суму випущених урядом ОВДП. Розмір процентної ставки за позичками овернайт може бути диференційованим залежно від забезпечення позички. Позички надаються банкам на термін до наступного робочого дня (тобто понад 1 ніч) або під забезпечення державними облігаціями України (ОВДП), або депозитними сертифікатами Національного банку України, або, навіть, і без забезпечення (бланковими).

Також з метою оперативного управління ліквідністю банківської системи та регулювання обсягів грошової маси в обігу, НБУ використовує для здійснення грошово-кредитного регулювання операції РЕПО. Це відносно новий спосіб надання банкам позичок рефінансування, який у світовій практиці монетарного регулювання застосовується з 80-х рр. ХХ ст.

Операція зворотного РЕПО – це операція, що ґрунтується на

договорі між Національним банком і банком про продаж Національним банком зі свого портфеля державних облігацій уряду з одночасним зобов'язанням зворотного їх викупу в банків за обумовленою в договорі підвищеною на розмір позичкового проценту ціною та на обумовлену дату. Національний банк може здійснювати тільки операції строкового РЕПО (строк операції чітко визначений), але не більше ніж на 90 календарних днів.

Менш поширеними в практиці операцій на відкритому ринку є операції з депозитними сертифікатами. Депозитний сертифікат Національного банку – це один з монетарних інструментів що є борговим цінним папером Національного банку в бездокументарній формі (з іменною ідентифікацією власників на підставі реєстру власників системи кількісного обліку СЕРТИФ), який свідчить про розміщення в Національному банку коштів банків та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення встановленого строку [2, п. 1.2]. Розміщення та розрахунки за депозитними сертифікатами здійснюються лише в безготівковій формі в національній валюті України.

Національний банк України виконує функцію кредитора у останній інстанції. Як в період економічної кризи 2008-2009 рр., так і в період значної нестабільності в банківській системі у 2014-2015 рр, Національний банк збільшує обсяги наданих банкам позичок «рефінансування». Однак він не був готовий до здійснення активної підтримки ліквідності банківських установ в несприятливих умовах.

В березні 2015 року, у зв'язку з погіршенням ситуації на грошово-кредитному ринку та з метою підтримання надійності банківської системи Правління Національного банку України прийняло Постанову №160 “Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України”. Даною постановою Національним банком значно обмежуються можливості клієнтів банків на власний розсуд розпоряджатися своїми ж коштами. Зокрема, введені суттєві обмеження для суб'єктів грошово-кредитного ринку, що пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю. Дані обмеження можливо частково і стабілізують діяльність банківської системи, але суттєво підривають довіру клієнтів, зокрема, вкладників до банків. Кількість вкладників в українській банківській системі скорочується, оскільки в сучасних умовах економічної та політичної нестабільності

надійність банків викликає безліч сумнівів.

В даний момент банки зобов'язані обмежити видачу готівкових коштів у національній валюті через каси та банкомати в межах до 150 000 гривень на добу на одного клієнта, а в іноземній валюті з поточних і депозитних рахунків клієнтів через каси та банкомати в межах до 15000 гривень на добу на одного клієнта в еквіваленті за офіційним курсом Національного банку України. Разом з тим уповноважені банки мають право достроково повертати вклади, залучені в іноземній валюті за всіма типами договорів у національній валюті за курсом купівлі іноземної валюти уповноваженого банку на день проведення операції [5, п.6.56.7, 6.10]. В такий спосіб Національний банк України намагається сприяти підтримці ліквідності банків, оскільки з урахуванням наведених обмежень на видачу вкладникам коштів за їх першою вимогою, обсяги можливої видачі коштів на добу стають більш прогнозованими. Дані обмеження на видачу готівкових коштів дають комерційним банкам можливість за першою вимогою вкладника виплачувати йому готівку у встановлених межах. В той же час усі наведені вище обмеження на видачу готівкових коштів не тільки не сприяють підвищенню довіри населення до банківської системи, а викликають все більше сумнівів щодо її надійності. Вкладаючи сьогодні власні кошти в банк клієнт не може бути впевнений, що матиме можливість повернути їх при виникненні першій необхідності в них .

Висновки. Національний банк України відіграє значну роль в підтримці надійності комерційних банках в сучасних умовах нестабільності функціонування банківської системи, оскільки банки не в змозі самостійно подолати проблеми з ліквідністю, що виникають. Довіра до банків з боку населення значно підірвана, оскільки значна кількість банків зазнала проблем з ліквідністю. Неможливість одних банків за першою вимогою вкладника повернути готівку сприяла зниженню рівня довіри до банківської системи в цілому. Національний банк України, обираючи методи підтримки надійності банківської системи, більше звертається до адміністративних методів, що проявляється у створенні нових обмежень у діяльності банків. На наш погляд, НБУ в подальшому варто керуватися принципами міжнародної практики в питаннях підтримки надійності банківської системи, використовуючи більш гнучкі та оперативні інструменти

регулювання, які є більш ефективними, ніж встановлені економічні нормативи та прийняті законодавчі обмеження, що суттєво стримують діяльність комерційних банків та підривають довіру населення до банківської системи в цілому.

Література

1. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

2. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, Постанова Правління Національного банку України від 30 квітня 2009 року N 259 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Рябініна Л.М. Роль Національного банку та законодавчих актів України в її економічному розвитку // Економіка & держава. – 2004. – № 8. – С. 42-49.

4. Бюлетень Національного банку України. – 2014. – № 1.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

5. Постанова Національного банку України “Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України” від 03.03.2015 р. №160. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>

1. Instrukciya «Pro poryadok regulyuvannya diyal'nosti bankiv v Ukraini», Postanova Pravlinnya Nacional'nogo banku Ukrainy` vid 28.08.2001 r. # 368. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>

2. Polozhennya pro regulyuvannya Nacional'ny`m bankom Ukrainy` likvidnosti bankiv Ukrainy`, Postanova Pravlinnya Nacional'nogo banku Ukrainy` vid 30 kvitnya 2009 roku N 259 – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Ryabinina L.M. Rol` Nacional'nogo banku ta zakonodavchy`x aktiv Ukrainy` v yiyi ekonomichnomu rozvy`tku // Ekonomika □ derzhava. – 2004. – # 8. – S. 42-49.

4. Byuleten` Nacional'nogo banku Ukrainy`. – 2014. – # 1.– [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.bank.gov.ua>

5. Postanova Nacional'nogo banku Ukrainy` “Pro vregulyuvannya

sy`tuaciyi na groshovo-kredy`tnomu ta valyutnomu ry`nkax Ukrainy`” vid 03.03.2015 r. #160. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>

Рецензент: Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. каф. економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

13.05.2015

УДК 364-2(477)

Підлипна Радміла

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ОСНОВА МЕТОДОЛОГІЇ

В статті розглянуто чинник реалізації ефективної соціальної політики, від якого значною мірою залежить розвиток будь-якої держави. Досліджено теоретичні підходи до трактування соціальної політики у сучасних дослідженнях. Охарактеризовано підходи до розуміння змісту цього поняття. Соціальна політика, як і будь-яка інша політика, ґрунтується на певних принципах. Запропонована авторська класифікація принципів соціальної політики на основі виокремлення універсальних – характерних як для усіх країн та регіонів, так і для багатьох інших політик держави, а також специфічних, що торкаються тих чи інших аспектів основних сфер суспільного життя. Авторський підхід ґрунтується на віднесенні принципів за сферами суспільного життя, серед яких доцільно виокремити: економічну (виробничу), соціальну, політичну та духовну. Саме тому соціальна політика держави є найважливішим соціальним механізмом перетворення суспільства.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна держава, соціальна справедливість, соціальна, принципи соціальної політики.

Пидлыпна Радмила

ПРИНЦИПЫ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ КАК ОСНОВА МЕТОДОЛОГИИ

В статье рассмотрены фактор реализации эффективной социальной политики, от которого в значительной степени зависит